

תנועת הקיבוץ הדתי

ז' חשוון תשע"א 15.10.2010

גיליון מס' 229

שבת פרשת לך-לך

מאת נחמיה רפל, קבוצת יבנה

המשימה: גילוי תמונת עולמם של ענקי פרשנות המקרא

19 שנים, בכל מוצאי שבת, ישב אבי מורי ורבי ז"ל וכתב בכרטיסיות את שהתחדש לו במהלך השבת מעיונו בתרגום אונקלוס. במהלך תשמ"ה, כאשר הרגיש אבא שמשנתו סדורה בידו, הוא הוציא ספרון שכותרתו: "תרגום אונקלוס כפירוש לתורה", חיבור קטן המהווה אבן פינה לא רק למחקרים על הצדדים ההלכתיים, הלשוניים והספרותיים של תרגום אונקלוס, אלא גם ובעיקר בסיס ראשוני להבנת השקפת העולם התיאולוגית של אונקלוס.

10 שנים מאוחר יותר, לאחר עבודה מקבילה אך מקיפה הרבה יותר, הוציא אבא לאור חוברת קטנה עוד יותר, בת 76 עמודים בלבד, שכותרתה: "רש"י – תמונת עולמו היהודית". בפרק המבוא הוא כותב: "מספר החיבורים המוקדשים לרש"י מגיע לאלפים, ואולם אין ביניהם אפילו אחד המנסה להציג את תמונת עולמו של רש"י, ובכך טוען אבא לראשוניות ביצירת תחום מחקר חדש, שבמשך מאות השנים שבהן לומדים רבבות אלפי יהודים את פירוש רש"י לתנ"ך ולתלמוד, לא עסקו בו: השקפת העולם העומדת בבסיס פירושו של רש"י. האם העדיף רש"י באופן שיטתי סוג אחד של דעות מתוך מגוון הדעות הרחב שבספרות חז"ל? מה היו השיקולים הענייניים והאישיים שהביאו את רש"י לבחור מבין הפירושים החולקים ואף סותרים של קודמיו את הפירוש "שלו" לפסוק המקראי או לסוגיה התלמודית? האם הייתה לו עמדה מגובשת ועקבית על המשיח, אומות העולם, ארץ ישראל, תפילה וטעמי המצוות?

המשותף לשתי החוברות הללו הוא חשיפת הסמוי מתוך הפירוש השיטתי והגלוי. בלשונו של אבא: "אין בתרגום אונקלוס הצגה שיטתית של נושא תיאולוגי כלשהו", ובמקביל: "אין לרש"י משנה סדורה בהגות", ומכאן האתגר בגילוי השקפת העולם – שבוודאי הייתה – של שני ענקי הפרשנות למקרא.

מתוך פרשת השבוע, פרשת לך-לך, נביא דוגמא לשתי העבודות הראשוניות שעשה אבא:

א. אונקלוס מתרגם את פעולת התפילה בשורש צ.ל.י הארמי. אך אם נבדוק נמצא שבתרגום אונקלוס לתורה מופיע השורש צ.ל.י 58 פעמים, בשעה שבלשונו היה השונים – תפילה, עתירה, צעקה, תחינה, קריאה וייחול – נזכרת פעולת התפילה בתורה רק 37 פעמים! נשאלת השאלה: היכן, כיצד ומדוע הכניס אונקלוס לתנ"ך תפילה/מילה שלא כתובה בו?

פסוק אחד מפרשת השבוע ידגים את התשובה: בפרק י"ד פסוק כ"ב כתוב "וַיֹּאמֶר אֲבָרָם אֶל-מֶלֶךְ סָדָם: הֲרַמְתִּי יָדֵי...". ומתרגם אונקלוס: "אָרַימִית יָדֵי בְצָלוֹ", דהיינו: הוא מוסיף את המילה "בְצָלוֹ", ומבין את הפסוק כאומר: הרימותי ידי בתפילה. מסביר אבא: "אין ספק שלאונקלוס יש עניין להציג את אישי התורה כמתפללים, ועל ידי זה להעלות את ערך התפילה בעיני הציבור. לשם כך הוא סוטה מן המילוליות".

ועוד הערה בנושא התפילה: אונקלוס סבר שהתפילה היא מתנה שנתן הקב"ה רק לזרעו של אברהם, שבביתו גם נשים התפללו. מכאן הגיע אונקלוס לתרגום בפרשתנו את "וְקָרָאתָ שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל כִּי-שָׁמַע ה' אֶל-עֲנִיָּךְ", במילים: "אֲרִי קָבִיל ה' צְלוֹתֶיךָ", למרות שבכל הפרשה לא נאמר שהגר התפללה. לעומת זאת, בתרגום תפילתו המפורשת של עבד אברהם ליד הבאר (בראשית כ"ד, י"ב-י"ד), אין אונקלוס משתמש בפועל צל"י, מכיוון שהעבד הוא גוי.

ב. רש"י אוהב את ארץ ישראל. הוא לא זכה לדרוך בה, אך – בלשונו של אבא – "אין רש"י נלאה מלציין שארץ ישראל הפיזית טובה מכל ארץ שבעולם, כפי שרש"י כותב בהתייחס למילים 'כַּגֶּן-הַ' פְּאָרֶץ מִצְרַיִם' שבפרשתנו (י"ג, י'): 'אין לך טרשין בארץ ישראל יותר מחברון, לפיכך הקצוה לקברות מתים, ואין לך מעולה מכל הארצות כמצרים, שנאמר כַּגֶּן-הַ' פְּאָרֶץ מִצְרַיִם, וצוען היא המעולה שבארץ מצרים, ששם מושב המלכים שנאמר 'כִּי-הָיוּ בְּצֵעַן שָׂרְיוֹ, והיתה חברון טובה ממנה שבעה חלקים"' (פירוש רש"י לבמדבר, י"ג כ"ב).

ג.

הוכחה נוספת למעלתה של ארץ ישראל, והפעם במישור הרוחני, מוצא רש"י בפרשתנו בפרק י"ז פסוק ח'. על הפסוק "וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזָרְעֶךָ אֶחָדִיךָ אֶת אֶרֶץ מִגְרִיךָ, אֶת כָּל-אֶרֶץ כְּנָעַן לְאַחֲזֵת עוֹלָם, וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים", כותב רש"י בד"ה "לְאַחֲזֵת עוֹלָם": "ושם אהיה לכם לאלוקים, אבל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה". מסביר אבא: לדעת רש"י, "אין מקום לרשעים בארץ ישראל, ולא לצדיקים מחוצה לה. בגלל זה חשש אברהם אבינו, שמא לא ימצא זרעו ראוי לרשת את הארץ, ושאל בברית בין הבתרים 'בְּמָה אֲדַע כִּי אֵיךְ שָׁנָה'. חששו של אברהם היה מבוסס, בידעו כי הארץ מחמירה עם עוברי עבירה יותר ממה שמחמיר עימם הקב"ה, כי גם כשהם חוטאים, הם קודם בנים לה', ואולם הארץ מקיאה אותם בגלל חטאם'. מכאן אולי תשובה נוספת לשאלה מדוע פתח רש"י את פירושו ב"אמר רבי יצחק...". אהבתו של רש"י לארץ ישראל ולעם ישראל היא שהביאה אותו לפתוח את הפירוש במאמר הידוע.

בשמחת תורה ציינו את יום הולדתו של אבא ז"ל, לפני 94 שנים. חבל על דאבדין.

נחמיה רפל חבר קבוצת יבנה, מכהן כמזכ"ל הקיבוץ הדתי. ניהל עד לכניסתו לתפקיד את בית הספר העל-יסודי המשותף בקבוצת יבנה.

אפשר לקבל את דף פרשת השבוע של הקיבוץ הדתי בדואר אלקטרוני או לראות אותו באינטרנט באתר של הקיבוץ הדתי בכתובת: www.kdati.org.il/parashat.hashavua.htm

כדי לקבל את הדף בכל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il ולרשום subscribe בשורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב unsubscribe בשורת הנושא.

תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: webmaster@kdati.org.il

אתר האינטרנט של תנועת הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il

הקיבוץ הדתי, דובנוב 7, ת. ד. 40015, תל אביב 64732 | טל: 03-607-2777 | פקס: 03-695-7039